

jednotlivých románových postav do té které kategorie. U nižší kategorie postav je to především jejich egoismus, u střední kategorie duchovní zájmy v postojích k životu (a, chtělo by se dodat, se společnosti, protože Turgeněvovy romány vždy propojují jedince s jeho okolím) a u ústředních postav, které řadí do nejvyšší kategorie, pak jde o jejich postoje k prostředí, společnosti a světu, kdy smysl jejich života „...nie je sputnaný normami a hodnotami spoločenského zriadenia, v ktorom žijú.“ (s. 75). Domníváme se, že propojení postav s hodnotami a normami je produktivním prvkom, vede však i – podle našeho názoru – k ne zcela odpovídajícímu závěru, že hrdina patří do této kategorie je „...ideológ – nie odchovanec, ale tvorca morálno-filozofickej kultúry.“ (s. 77). Hlavní hrdinové Turgeněvových románů jsou totiž především postavy na rozhraní, „někde mezi“: hledají svoji pozici mezi hodnotovými systémy přicházejícími zvenčí – z minulosti i z přítomnosti (nejsou tedy jejich tvůrci, ale ani jejich „konzumenty“), ověřují jejich absolutní či relativní platnost svým vlastním životem, svými činy a „příběhy“ a přesvědčují se o jediném – že jakýkoli hodnotový systém vydávaný za absolutní je cestou k nezdaru, že je třeba nalézt svoji vlastní konkrétní cestu kdesi „mezi“ tím, co z minulých hodnot přetrvává, a tím, co je třeba odhodit či změnit. Postavy, které to jsou schopny najít, neztroskotávají, ostatní jsou odsouzeny k přežívání nebo dokonce k smrti (Rudin, Bazarov, Neždanov).

Závěrečná část práce pak poněkud vychází za rámec naznačený názvem monografie – je věnována reflexi Turgeněva u ruských symbolistů, která, jak Repoň prokazuje, nebyla jednoznačná. Rozsah této kapitoly autorovi neumožňuje věnovat soustředěnou pozornost všem potenciálním rozdílům, které k tomu vedly.

Jako příloha je v závěru monografie umístěno stručné a výstižné *Komentované kalendárium života a tvorby I. S. Turgeněva*.

Repoňovu práci považujeme za významný příspěvek ke zkoumání Turgeněvových románů v současné době, a to z hlediska dialektického přístupu k hodnotám tak, jak jsou reflektovány prostřednictvím románových postav. Monografie tím potvrzuje tezi, že Turgeněv byl nejen „mistrem pera“, že tedy zvládal techné spisovatelského umu, ale že byl i hledajícím a pochybujícím subjektem, který spojoval svoji sociální pozorovatelskou misi s notnou dávkou hodnoticího aspektu, který navíc nebyl prost značné míry autobiografičnosti.

Josef Dohnal

Nezvyčajná práca M. Najenka

Nedávno sme zoznámili čitateľov tohto časopisu s nezvyčajnou prácou prof. Kyjevskej univerzity T. Ševčenka Mychajla Najenka, DrSc. Umelecká literatúra Ukrajiny (Kyjiv, 2005) a teraz stojíme pred oveľa ťažšou úlohou ukázať, čo nové priniesol v najnovšom svojom zborníku prác *Intimita spisovateľskej práce* (Najenko, M. K., *Intym pysmennyckoj pracj. Literaturno-krytyčni statti*. Kyjiv, 2013, 735 s.). Jeho originalita spočíva nielen v tom, že dovoľuje nazrieť do tvorivej dielne tohto vynikajúceho a originálneho autora viac ako 20 monografických prác z dejín ukrajinskej literatúry a literárnej vedy, ktoré vyvolali neobyčajný záujem v Ukrajine, ba aj za jej hranicami, lebo nastoľoval v nich dôležité problémy literárnej tvorby ako národného a vedeckého fenoména z nového, súčasného pohľadu.

Recenzovaný zborník sa skladá z troch veľkých kapitol: Intimita spisovateľskej práce ako tajomné volanie k literárnej tvorbe, Teória a literárna tvorba alebo Ad fontes univerzitetnej literárnej tvorby, O autorovi: recenzie, ohlasy, dialógy, listy, ktoré spolu temer v plnej nahote odhaľujú rozsah tvorby a myslenia tohto originálneho, nevšedného ukrajinského literárneho vedca, historika literatúry, autora vydatených dramatických a prozaických diel či organizátora vedeckého a pedagogického života v Inštitúte literatúry AV Ukrajiny a neskôr na univerzite T. Ševčenka.

V prvej kapitole sa autor zamýšľa nad „prírodou“ literárnej tvorby“, poukazuje na schopnosť človeka tvoriť a na nevyhnutnosť fantázie pri tvorbe umeleckého diela, hľadá odpoveď na otázku, kedy sa v človeku prejavuje talent, odpovedá na otázky či umelecká tvorba je ozaj hľadanie cesty k Bohu, ako niektorí tvrdia, zaoberá sa metodologickými a formálnymi prvkami obsahu literárnej tvorby, ako rým, rytmus, jazyk a najmä štýl, kedy sa vlastne začína literárna tvorba a odpovedá, že až vtedy, „keď sa slovo stáva obrazom, symbolom toho, o čom je reč v diele; podľa neho „k štýlu sa autor nedopracuje, ten sa dostáva človeku od prírody a je znakom jeho talentu“, pokúša sa definovať, ktorí spisovatelia sú geniálni, talentovaní a nadaní a nakoniec sa pýta, či treba ešte stále dokazovať, že ukrajinská literatúra existuje, keď ju tvorili takí autori, ako T. Ševčenko, I. Franko, L. Ukrajinka, M. Kociubinskyj, V. Stefanyk, P. Tyčyna, V. Sosiura, O. Dovženko, O. Hončar, L. Kostenková, V. Stus a mnohí ďalší.

Značnú pozornosť venoval autor aj takým neviditeľným na prvý pohľad problémom spisovateľskej existencie, ako každodenný život, politické a materiálne podmienky, finančné otázky, rodinné záležitosti, ženy, alkohol a pod., ktoré ovplyvňujú tvorbu každého autora a uvádza rád príkladov z ukrajinskej, ruskej, americkej, českej a inej svetovej literatúry. Osobitne ma zaujalo tvrdenie, že Tichý Don M. Šolochova nie jeho originálne dielo, ale plagiát, že laureátom Nobelovej ceny za literatúru sa M. Šolochov stal náhodou, neoprávnene a pod. (36). Pri literárnych cenách náhoda aj neskôr zohrala významnú úlohu. Napríklad v roku 1961 bol román O. Hončara Človek a zbrane navrhnutý na Leninovu cenu, ale náhodou sa do rúk dostal román M. Steľmacha Pravda a krivda manželke N. Chruščova, ktorá skríkla „takému autorovi treba dať Leninovu cenu“. Tak sa nakoniec stalo aj za prispenia člena poroty M. Ryľského, že trilógia M. Steľmacha (Veľká rodina, Krv ľudská – nie je voda, Chlieb a soľ) bola na prekvapenie ukrajinských literárnych vedcov odmenená touto cenou (147).

Druhá podkapitola je venovaná potrebe lepšieho poznania žriediel ukrajinskej literatúry, ktorá berie svoj začiatok v ústnej ľudovej tvorbe až sa sformovala na profesionálnu literatúru v takých dielach ako Povesť liet minulých (1118) a Slove o Igorovom pluku (1187). Tvrdí, odvolávajúc sa pritom na mnohých ukrajinských vedcov vrátane práce H. Pivtoraka Pôvod Ukrajincov, Rusov, Bielorusov a ich jazykov (2001), že ukrajinská literatúra už má viac ako dve tisíc rokov, že ukrajinský jazyk sa začal formovať v I.–V. st. našej doby (43). Odmieta úlet fantázie amerického profesora E. Kinana, ktorý tvrdí, že autorom Slova... bol Čech J. Dobrovský, (práve vtedy, keď bol v rokoch 1793 – 1800 psychicky chorý), o čom, vraj „svedčia čečizmy v Slove“, ale zabudol uviesť, že v Slove sú aj typické ukrajinské slová, ktoré nemá ani jeden slovanský jazyk (49). Rozbor jazykový, folklórny, materiálnej kultúry, prírodných javov (zatmenie Slnka počas pochodu kniežaťa Igora) a iné fakty svedčia, že je to čisto ukrajinské umelecké dielo, len sa zatiaľ nevie, kto bol vlastne jeho autorom (52). Pozastavili sme pri tomto diele vedome, lebo už viac ako 200 rokov ukrajinskí vedci vedú „boj“ o svoje dielo. Toto dielo položilo základ pre

další vývin ukrajinskej profesionálnej literatúry. Volá, aby sa opäť prečítali diela I. Vyšenského, tvorbu ktorého treba považovať za prechod od folklórneho k profesionálnemu písomníctvu, H. Skovorodu, ako osvietenca – humanistu, originálneho filozofa a umelca, F. Prokopovyča a ďalších súdobých autorov. Vlastne celú ukrajinskú umeleckú literatúru od najdávnejších čias po súčasnosť treba čítať nanovo a hodnotiť z nových pozícií, zbavených vulgárno-sociologických nánosov. Sám to dokázal, keď napísal monografické práce o H. Kosynkovi, O. Dovženkovi, O. Hončarovi a mnohé kapitoly do učebníc z dejín ukrajinskej literatúry (P. Tyčyna, O. Vyšňa, M. Bažan, M. Steľmach, O. Dovženko, O. Hončar, J. Janovskij, I. Dniprovskij, M. Tomčanij, J. Mejheš a iní), keď navrátil ukrajinskej literatúre tvorbu ukrajinských romantikov 20. rokov XX. st., keď zabezpečil vydanie diel M. Zerova, S. Jefremova, D. Čyževského, J. Lavrinenka (poslední dvaja žili v emigrácii), ktorí boli počas sovietskeho režimu zakázaní. Teší ho, že opäť vyšli literárnovedné diela M. Hruševského, M. Vozňaka, B. Lepkého, M. Hnatyšaka a ďalších literárnych historikov. Toto ho priviedlo k tvrdeniu, že ukrajinská literatúra počas sovietskeho obdobia bola založená na represiiach, strachu a lži.

Nemalú pozornosť venoval M. Najenko metodologickým otázkam, špecifikám umeleckej tvorby, ale aj umeleckej forme, jazyku, textu, podtextu v literárnom diele a štýlu, ktorým súčasní ukrajinskí postmodernisti nevenujú dostatočnú pozornosť (O. Zabužko, A. Žadan, J. Andruchovyč a iní). Odmietá názory „bulvárnych literárnych vedcov“, ktorí deformujú ukrajinskú literárnu vedu a uvádzajú do obehu neverené fakty. Tak je to v prípade úlohy žien v tvorbe či živote T. Ševčenka, I. Franka, obviňovanie O. Kobylanskej a L. Ukrajinky z lesbizmu a pod. Zároveň uvádza konkrétne príklady, ako niektoré ženy zohrali významnú úlohu v tvorbe jednotlivých ukrajinských, ale aj svetových spisovateľov.

Tvrdí, že ukrajinská literatúra svojim duchom, znením bola a bude lyricko-romanticou a trošku aj ironickou, lebo takou je aj duša ukrajinského človeka. Je to taká axióma, ktorá sa nedá ničím odškriepiť.

V druhej kapitole sa venuje prevažne vývoju literárnej vedy a metodológie na filologickej fakulte Kyjevskej univerzity, jej hľadaniu a východiskám. Vysoko oceňuje prínos prác pre ukrajinskú literárnu vedu V. Peretca, M. Zerova, S. Jefremova,, P. Fylypovyča, M. Draj-Chmaru, D. Čyževského., všetko bývalých pracovníkov filologickej fakulty. Vedie čitateľa medzivojnovým obdobím, čo všetko zažili vyššie uvedení vedci a mnohí ďalší literárni pracovníci (mnohí boli fyzicky likvidovaní až na D. Čyževského, ktorý emigroval do Nemecka a určitý čas pôsobil aj v Prahe), ako bola deformovaná literárna veda a kritika v dôsledku marxizmu-leninizmu. Ani po roku 1945 sa situácia v tomto smere nezlepšila, stále existovala hrozba, že vedcov obvinia z ukrajinského buržoázneho nacionalizmu, zo zrady marxizmu-leninizmu, každý pokus o nové myslenie, nové hodnotenie literárneho diela, ako to robili v Európe, bolo tvrdo potrestané. Boli však aj niektorí literárni vedci, ktorí „hlásali“ nezmysly o literatúre v duchu ideológie KSSZ, čo značne deformovalo literárny život v Ukrajine. Vo všetkých prípadoch uvádza konkrétnych nositeľov. Táto situácia bola neúnosná nielen v Inštitúte literatúry AV USSR, ale aj na Filologickej fakulte Kyjevskej univerzity (samozrejme tiež aj na ostatných vysokých školách v ZSSR), kde prišiel pracovať M. Najenko ako dekan a neskôr vedúci katedry teórie literárnej vedy a komparatistiky. Pojednáva o tom, čo ako dekan fakulty urobil pre jej rozvoj, ako založil nové katedry (slavistiky, folkloristiky, polonistiky, klasickej filológie, ruskej literatúry a jazyka, literárnej tvorby), vyviedol fakultu na medzinárodnú arénu, ako sám prednášal na mnohých univerzitách v Európe (vrátane Masarykovej v Brne, Karlovej

v Prahe, M. Bela v Banskej Bystrici) a USA, ako sa mu podarilo napísať nové, autorské dejiny ukrajinskej literatúry od najstarších čias po súčasnosť (vyšli tri vydania), dejiny ukrajinskej literárnej vedy (dve vydania) a celkovo oživiť literárnovednú aktivitu na fakulte. Za veľké pozitívum jeho činnosti na čele fakulty možno považovať aj obnovenie činnosti filologického seminára, ktorý ešte pred I. svetovou vojnou organizoval na fakulte prof. V. Peretc. Tohto seminára sa zúčastnili doteraz najznámejší literárni vedci Ukrajiny, Ruska, Poľska, Česka, USA, z ktorého vyšli aj vedecké zborníky (15). Účasť na tomto seminári si každý považuje za veľkú česť a vyznamenanie. Tieto semináre pomáhajú zbaviť sa starého myslenia a udávajú tón novému, modernému a zaradiť literárnu vedu Ukrajiny do celosvetového literárneho kontextu. Za ďalšie veľké pozitívum možno považovať jeho snahu o založenie inštitútu literárnej tvorby, niečo podobné, ako existuje v Moskve a v iných krajinách Európy. Zatiaľ aj jeho zásluhou katedra vychovala už niekoľko nadaných spisovateľov, kritikov a literárnych vedcov.

Tretia kapitola je venovaná recenziám a ohlasom o jeho literárnovednej činnosti v Ukrajine, Rusku, Poľsku, Nemecku, Česku, USA, Austrálii a na Slovensku. Nie je priestor pre vymenovanie všetkých autorov, ale potešili sme sa, keď sme mali možnosť prečítať okrem mnohých iných aj recenziu prof. I. Pospíšila na prácu Ukrajinské literaturoznavstvo z roku 1997. Treba povedať, že niektoré jeho poznámky M. Najenko využil v novšom vydaní, ktoré vyšlo v roku 2010. Našli sme tam aj práce zo Slovenska (I. Jackanin, V. Žemberová, M. Roman). Z ukrajinských recenzentov nás zaujala práca M. Ihnatenka z Inštitútu literatúry T. Ševčenka AV Ukrajiny, ktorý okrem pozitívneho hodnotenia práce M. Najenka, diskutuje s prof. I. Pospíšilom a nemeckým prof. E. Vedelom a tak rozširuje obzor o literárnej vede ukrajinskej. Väčšina recenzentov hodnotila prácu M. Najenka, ako nové, neočakávané, neštandardné prístupy, netradičné myslenie, čítanie a hodnotenie umeleckých diel, ako múdre, vynikajúce uvažovanie o ukrajinskej literatúre a pod. Nečudo, že jeho literárnovedná činnosť bola ocenená štátnou cenou Ukrajiny T. H. Ševčenka (1996).

Podobne, ako v predchádzajúcich prácach posudzoval ukrajinskú literatúru z európskych metodologických pozícií a v kontexte s európskou a svetovou literatúrou, tak aj v prácach tohto zborníka dodržiava tento princíp. Tento celoeurópsky pohľad zabezpečuje jeho prácam širší ako ukrajinský rozmer. Práce ako celok okrem literárnovedných hodnotení prinášajú aj celý rád mimo literárnych informácií. Štýl jeho výkladu je vedecký, ale zároveň aj prístupný širšiemu čitateľskému okruhu, vie často odľahčiť seriózný štýl nejakým príkladom z bežného literárneho alebo mimo literárneho života a to robí prácu zaujímavou. Škoda, že aspoň niektoré práce nie sú vybavené resumé v západných jazykoch. Veď nie sú určené iba ukrajinským čitateľom. Sme presvedčení, že majú čo povedať aj európskej vedeckej obci.

Aj tento zborník potvrdzuje, že ukrajinskí literárni vedci čítajú české literárnovedné časopisy ako Opera slavica, Slavica literaria, Slávia, Slovanský přehled. Len na prof. I. Pospíšila sa v danom zborníku odvolávajú či citujú 13 krát.

Zborník nám dáva možnosť nazrieť do „tvorivej kuchyne“ autora, ukazuje, ako sa kryštalizovali, vyvíjali jeho a jeho spolupracovníkov literárnovedné postoje, metodológia, ba aj celej ukrajinskej literárnej vedy, nazrieť do jeho intimného literárnovedného života.

Michal Roman